

Skillingaryds klockstapel

Antikvarisk medverkan i samband med
restaurering

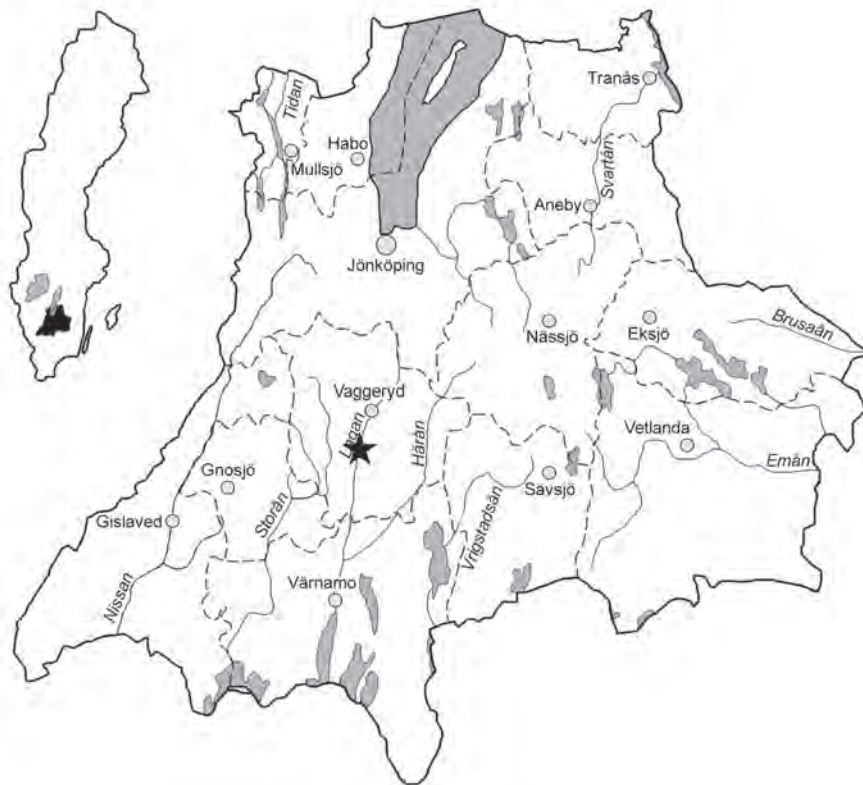
*Tofteryds socken i Vaggeryds kommun,
Jönköpings län, Växjö stift*

Skillingaryds klockstapel

Antikvarisk medverkan i samband med
restaurering

*Tofteryds socken i Vaggeryds kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport och foto: Margareta Olsson

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

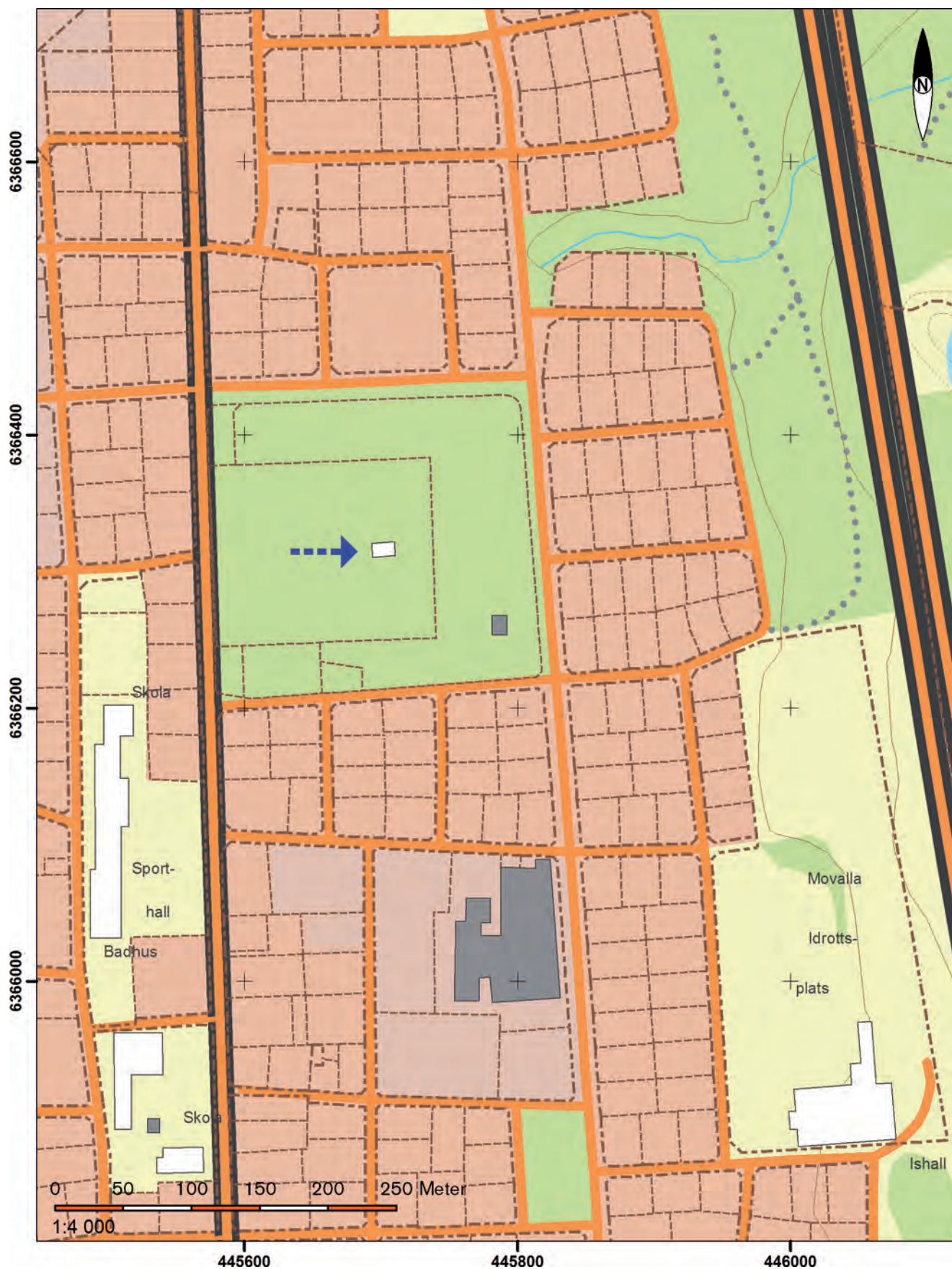
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2016

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	5
Historik.....	5
Beskrivning inför åtgärder.....	7
Vidtagna åtgärder	9
Sammanfattning.....	16
Administrativa uppgifter.....	17
Referenser.....	17
Bilder vid slutbesiktningen den 27 maj 2015	18

Bilagor

Bilaga 1.	Nybyggnadsritning, Oskar Öberg, 1929
Bilaga 2.	Konstruktionsritning förankring av kolonner, bsv arkitekter & ingenjörer, 2014-03-25
Bilaga 3.	Ritningsskiss över lagning i snedsträva/takkonstruktion, bsv arkitekter & ingenjörer, 2015-03-31
Bilaga 4.	Materialspekifikation, Hälsinge Takspån, 2015-05-25

Utdrag ur digitala fastighetskartan blad 63E 6eN.

Inledning

2008 gjordes en förundersökning av klockstapeln på Skillingaryds begravningsplats, då allvarliga rötskador upptäcktes i paviljongtakets kolonner. Tofteryds kyrkliga samfällighet, numera Skillingaryds församling, erhöll 2014-01-12, länsstyrelsens tillstånd till en restaurering av klockstapeln, enligt en entreprenadbeskrivning framtagen av bsv arkitekter & ingenjörer i Tranemo. Arbetena genomfördes i två etapper, med byte av kolonner hösten 2014 och omtäckning av spånbeklädnad våren 2015. Slutbesiktningen av etapp 1 skedde den 4 december 2014 och av etapp 2 den 27 maj 2015.

Enligt villkor i länsstyrelsens tillstånd följdes arbetena av antikvarie Margareta Olsson vid Jönköpings läns museum. Sammanställningen av föreliggande rapport har samme antikvarie svarat för.

Syfte

Ersättningen av de skadade kolonnerna till paviljongtaket syftade, liksom stomlagningen till att återställa bärigheten hos taket respektive klockbocken. Omtäckningen av klockstapelns spånbeklädnad, syftade till att erhålla en tekniskt fullgod inklädnad av klockbocken. Målsättningen vid arbetena var att både upprätthålla klockstapelns nationalromantiska uttryck och att beakta 1930-talets byggteknik. Avsteg från denna strävan fick dock göras i flera fall eftersom originalutförandet var olämpligt ur ett byggtekniskt hänseende.

Historik

1905 beslutade Tofteryds kyrkostämma att förse det framväxande stationssamhället i Skillingaryd med en begravningsplats. Det skulle dock dröja till 1921-22 innan den anlades. Enligt tidens hygieniska direktiv förlades begravningsplatsen norr om själva tätorten, på ännu obebyggd mark. Begravningsplatsen utformades enligt nya internationella naturromantiska influenser som hade introducerats i och med invigningen av Skogskyrkogården i Stockholm 1920. Bakom gestaltningen stod Byggnadsstyrelsens egen arkitekt Karl Martin Westerberg. Som ett av landets tidigaste exempel på skogskyrkogårdar uppvisar Skillingaryds begravningsplats både kvardröjande drag från 1800-talets strama parkkyrkogårdar och en naturskogskaraktär erhållen av på platsen redan befintlig barrskog.

I ursprungsplanen fanns både ett begravningskapell och en klockstapel med, båda placerade längs huvudaxeln. Genomförandet fick dock avvaka av ekonomiska skäl. Istället förrättades begravningsceremonier i det fria vid det smideskors som uppförts i skärningspunkten mellan mitt- och tvärgångarna.

Skillingaryds klockstapel inför restaureringen. Foto: JLM Anette Lindgren 2008.

Arkitekt Oskar Öbergs förslag till klockstapel vid Skillingaryds begravningsplats 1929. ATA.

Alltsedan invigningen 1922 hade det funnits en allmän önskan om att fullfölja planerna på att förse den vackra begravningsplatsen med en värdig klockstapel, *"där man genom klockringning skulle kunna skänka ökad högtidlighet åt de begravningar och andaktsstunder som förrättades i samhället"*. Drivande i frågan var fabrikör Oscar Ljungbergh som 1925 själv lade en grundplåt på 1 000 kronor. Han var ordförande i arbetsföreningen "Klockorna" som samlade in medel till klockstapeln, vilken slutligen helt kom att bekostas med allmänna medel. 1927 upprättades ritningsförslag av såväl K M Westerberg som byggmästare Ernst Almqvist. Det var dock ett förslag av arkitekt Oskar Öberg, Jönköping som 1930 godkändes

av Byggnadsstyrelsen och kom till utförande samma år. Byggmästare var ovannämnde Almqvist, vilken vid avsyningen prisades för "Sveriges vackraste och gedignast utförda klockstapel". En lång rad, framför allt lokala, hantverkare anlitas, däribland Carl Johnsson som utförde grund- och naturstensarbetena och plåtslagare Carl Sjölin, båda från Skillingaryd. Klockorna, däribland storklockan namngiven efter drottning Victoria, gjöts vid K G Bergholtz & Co klockgjuteri i Stockholm och de förgyllda tornprydnaderna levererades av J A Jönsson Eftr., Jönköping.

Först 1941 uppfördes gravkapellet efter ritningar av K M Westberg. Dessförinnan hade klockstapelns ceremonirum spelat en viktig roll vid begravningar.

Den första större renoveringen av klockstapelns skedde 1970. Klockstapel hade tjärstrukits från lina flertalet gånger under mellanperioden, bland annat 1947. Renoveringen omfattade byte av skadade spån samt ommålning med "en nyare typ av färg" än tjära.

Tjärningsarbeten med äkta trätjära vidtogs 1981 av målarmästare Ingmar Bränn. Samtidigt förgylldes/bronserades tornprydnaderna. Sannolikt byttes spånbeklädnaden på snedsträvornas nedre delar vid detta tillfälle.

Redan 1987 var det åter aktuellt att laga andra delar av klockstapelns spånbeklädnad. Saljebygdens spån bytte ut spånen på den västra delen. Senare samma höst tjärades stapeln av Karl Spånberg Tak och fasad, Västerås med trätjära.

Beskrivning inför åtgärder

Den osedvanligt höga klockstapelns i Skillingaryd är i sitt formspråk nationalromantisk och anknyter till äldre regional byggtradition. Likt många äldre klockstaplar i södra Östergötland och nordöstra Småland har den en till stora delar öppen klockbock och en inbyggd klockkammare med sadeltak krönt med en spira. Vurmen för svunna tiders gedigna hantverk och material speglas i stapeln spånbeklädnad och hantverksmässigt arbetade detaljer, såsom smidesbeslag och takprydnader i driven kopparplåt. Under ytbeklädnaden, vid ett närmare studium, framträder dock 1930-talets byggteknik.

Under klockstapelns ligger en paviljong där ceremonier och gudstjänster kan hållas. Skogskyrkogården har här även erhållit en särskild plats för vila och kontemplation. Dess avskalade tempelform med ett flackt valmat tak buret av släta doriska kolonner bär drag av 1920-talets klassicism. Rummet har en naturromantisk prägel med naturstengolv och dekorfris med granmotiv i innertaket.

Klockstapelns som har en för nordöstra Småland vanlig form med inbyggd klockkammare och i övrigt öppen klockbock, är ett uttryck för det tidiga 1900-talets nationalromantik.

Tidens vurm för naturen återspeglas bland annat i ceremonirummets tak med målad granskottsdekor.

Spiran har distinkt markerade hörn i och med att de tunna spånen slagit sig. Hörnskarven har tätats med inskott av förhydringspapp.

Ceremonirummet har svarvade träkolonner vars yta är bearbetad med bandkniv. Någon gång på 1990-talet hade de målats med oljelasyr istället för trätjära.

Klockbockens konstruktion består av sedvanliga snedsträvor. Där-
emot har de vertikala hjärtstockar som normalt bär klockorna, med
hänsyn till paviljongen, växlats av med ett ramverk i höjd med
klockhusets golv. Klockkammarens hörnstolpar, som även bär upp
sadeltak och spira, vilar på ett ramverk av järnbalkar beläget under
klockkammaren. Klockstapeln vilar på en sula av gjuten betong
beklädd med kvaderhuggen gråsten. Den höga klockbocken är
förankrad i betongplattan samt hålls i de övre delarna samman av
ett remstycke vid taknocken och av en järnram strax under klock-
kammaren. Snedsträvorna av handbilat furutimmer är dubbla samt
sammanbultade med gängbult, fyrkantsbricka och sexkantsmutter.
De är förankrade med bultade bandjárn i den gjutna grundplattan.
Paviljongtaket vilar på kolonnerna men stabiliseras i sidled av de i
takfallet infällda snedsträvorna

Klockkammaren nås via en inbyggd trappa längsmed den norra
snedsträvan. Trappan mynnar vid ett balkongdäck i höjd med järn-
ramen under klockkammaren.

Klockhusets fasader är spåntäckta med utsvängd nedre del.
Ljudluckorna har en traditionell form av spontade brädor med
medeltidsinspirerade korsformade luftinsläpp och bandgångjärn.
Sadeltaket, med sin spetsiga romanska form kröns av takprydnader
vid respektive konsolburna gavelspetsar. Krönprydnaderna, i form
av ett eldkors och en stjärna, är i kopparplåt med förgyllda detaljer.
Taknock och stormlister är täckta med grönärgad kopparplåt. Den
resliga åttkantiga spiran är tornformad med utsvängd takfot och en
nedre helt vertikal del.

Spånbeklädnaden är till största delen från 1930. Strävornas ne-
dre delar och paviljongtaket utgör de delar som sekundärt lagts
om. Originaltäckningen består av sågade ekspån i ett tunnare och
längre format än normalt, spånlängd 590 mm, tjocklek av 15 mm.
Spånorna saknar avfasning i framkanten. Täckningen är utförd i 4
lager med blek på ca 14 -15 cm och är spikad med galvad trådspik
Spåntäckningen uppvisar flera avvikelser från äldre gängse spåntäck-
ningsteknik som tyder på ett eventuellt kunskapsbrott eller ett bris-
tande hantverkarskunnande hos entreprenören vid byggtiden. Spånen
är lagda med förhydringspapp som underlag på undertakspanelen,
vilket försämrar uttorkningen. Inskottsplåtar saknas generellt.

På spiran ligger spånen med s k generalskarv i hörnen, men med
inscott av förhydringspapp. Spånkvaliteten är överlag låg, vilket i
samverkan med den raka framkanten och en alltför tät spikning har
bidragit till att förkorta täckningens livslängd. På paviljongtaket, där
täckningen är omlagd, är takfoten luftad med läkt och täckningen
tätare lagd med ett något kortare blek.

Snedsträvorna är klädda med panel av cirkelsågade furubrädor, satt på förvandring. Panelen är luftad med läkt på baksidan. Strävernans ovansida är både panel- och spånbeklädda.

Klockstapeln som helhet, inklusive snedsträvornas stockar, är struken med trätjära. Den sekundära behandlingen, vilken sannolikt består av en stenkolsolja, har gett klockstapeln en svarthet. I sol- och värderutsatta lägen, framträder dock trätjäreans bruna yta

Vidtagna åtgärder

Byte av ceremonirummets kolonner

Flera av de träkolonner som bär upp paviljongtaket hade skadats av en sentida bevattningsanläggning, som placerats alltför nära klockstapeln. Samtliga kolonner åt väster och söder, sammanlagt 6 stycken, hade så kraftiga rötskador och de fick ersättas. Kolonnerna var enbart ytligt förankrade i det gjutna terrassgolvet med ett kort järn fastbultat i kolonnbasens botten försänkt och fastgjutet i en cementfylld järnring under basen. Taket var infällt i stödbenen och på så sätt stabiliserat i sidled. Demonteringen av kolonnerna kunde därmed utföras utan ingrepp i golvet stensbeläggning.

Nya kolonner av norrlandsfura, svarvade i samma koniskt avsmalnande form som de befintliga, tillverkades av LGB timmerhus AB, Motala. Omkretsen varierade mellan 755-855 mm (240-272 mm i diameter). Befintliga måttförhållandet mellan kolonn topp och dess kapitäl beaktades särskilt. Ytan bearbetades med bandkniv. Bearbetningen blev dock något mer framträdande än originalet.

Järnringarna som kolonnerna vilade på var något indragna i förhållande till kolonnbasen och svartmålade i syfte att bilda en synlig bas. Järnringarna var kraftigt rostangripna och fick därför ersättas med nya av stål i exakt samma dimensioner som tidigare. Ringen målades med svart oljefärg varpå kolonnbasen bibehöll samma utseende. Den nya infästningen utfördes med en inre stålring dubbad med sex kemankare i cementgrunden. Allt smide rostskyddsbehandlades med Isotrol grund och blymönja samt slutströks i synliga lägen med en alkydoljebaserad slutstrykningsfärg, Isotrol finish, i svart kulör.

De befintliga kapitälerna till kolonnerna, vilka samtliga var i bra skick, fick tillfälligt demonteras. De spikades fast på ovansidan av varje lös kolonn, varefter kolonnen återmonterades. Infästningen skedde med galvad trådspik i ovanförliggande takbjälke.

De nya kolonnerna målades före montering på Hjortbrons måleriverkstad i Vaggeryd. Ett utseende enhetligt med övriga kolonner

En av de rötskadade kolonnerna efter rivning. Kolonnerna hade kärnborrats, sannolikt för att minska inre spänningar. Detta utfördes även på de nya kolonnerna.

Kärnfuru av hög kvalitet och rottdelar av stocken valdes medvetet eftersom dessa har en större andel kärnved. I kolonnbasen svarvades en droppkant.

Kolonnerna stod på en cementklack omgiven av en järnring. En gängtapp med platta hade skruvats fast i kolonnbottnen, vilken var ingjuten i klacken. Denna stod i princip löst på golvet.

Befintliga infästningsjärn till snedträvorna rostskyddsbehandlades med blymönja och svart linoljealkydfärg (Isotrol Grund och Finish).

Panelen på samtliga strävpelare i paviljongen byttes ut mot likadan, d v s cirkelsågade furubrädor av hög kvalitet.

eftersträvades. Dessa var behandlade med någon typ av oljelasyr. Exakt färgtyp kunde inte fastställas av målaren. Nu användes en linoljefärg (fabrikat Ottossons) bruten med italiensk obränd umbra, bränd umbra och järnoxidsvart i en kulör som avsåg att likna trätjära. Kulören blev aningen mer tjärbrun än förutvarande. En andra strykning planeras att utföras nästkommande år. Befintliga kolonner bedömdes inte vara i behov av målning.

Byte av panel på snedsträvor

Snedsträvornas panelbeklädnad revs och ersattes helt i de nedre delarna under paviljongtaket. Även om rötskador förekom syftade rivningen främst till att möjliggöra en besiktning av strävorna. Nya panelbrädor av kärnfuru med cirkelsågad kärnsida (utsida) beställdes från LGB timmerhus i Motala. Panelen spikades på läkt med galvad trådspik (tidigare blank trådspik). Eftersom inga tecken fanns på att spiken tagit skada av garvsyran från ekspånen bedömdes inte syrafast spik krävas.

Inledningsvis var avsikten att även byta panelen på resterande delar av klockstapeln eftersom den behandlats med stenkolstjära, som på sikt kan leda till rötskador. Eftersom inga rötskador förekom utöver i de nedre delarna bedömdes det vara omotiverat med ett byte av all panel.

Lagningar i snedsträvorna

Rötskador fanns endast i en av snedsträvorna, närmare bestämt den mittersta åt väster. Skadan var lokaliserad till mötet med paviljongtaket och kunde kopplas samman med ett äldre, sedan länge åtgärdat läckage. Skadan omfattade även takets bindbjälke och taksprångets panel. Lagningarna utfördes genom s k partiell

Den mittersta snedsträvan åt väster hade en kraftig rötskada i anslutning till paviljongtaket.

ilagning med sågad kärnfuru. Bindbjälkens ände ersattes och skarvades i med ny stock i samma dimension (4 x 9 tum). Skarvningen utfördes med utanpåliggande påsalning med en 2 x 9 tums plank. Lagningen i snedsträvan (omfattade båda stockarna) gjordes med sk halvsnulning i det skadade partiet. Lagningarna fästes in både med trådspik och gängbult med sexkantsmutter, likt originalutförandet. Rötskador i takfotspanelen ersattes med cirkelsågde furubrädor som skarvades vid närmaste bindbjälke. Samtliga lagningar behandlades med trätjära.

Paviljonggolvet naturstensbeläggning fogkompletterades med kalkcementbruk.

Förbättrad dränering och ändring av mark kring klockstapeln

Stenkistor anlades vid varje stuprörsutkastare, med makadam (8-32 mm) omsvept av fiberduk. I samband med markarbetena berördes rabatterna intill stapeln. Dessa rabatter med klockfunkia hade anlagts på 1980-talet och tillhörde alltså inte begravningsplatsens ursprungliga planteringar. Rabatterna behövde nu minskas i yta. Efter förslag från församlingen, valde man att helt slopa dem. Detta förordades även ur antikvarisk synvinkel eftersom det innebar en återgång till ett mer ursprungligt utseende. Med undantag av själva stenkistorna och en kullerstensfris längsmed stensockeln, återsåddes markytan med gräs. Två sekundära gångar med cementplattor, på ömse sidor om stapeln, togs samtidigt bort.

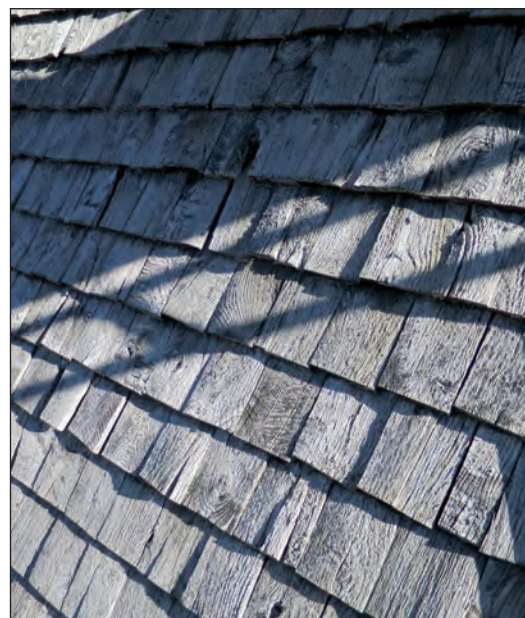
Byte av spånbeklädnad

Täckningen med ekspån, som till stora delar var från 1930-talet, var i dåligt skick. Många spån var spruckna och hade slagit sig, skador som till stor del berodde på att spånen redan initialt spikats alltför tätt.

Samtliga spåntäckta ytor på klockstapeln lades om. Målsättningen var att bibehålla den för 1930-talet typiska läggningstekniken. Många avsteg fick dock göras just med anledning av att denna varit tekniskt olämplig. Sågade ekspån i samma format som det befintliga var föreskrivet. På grund av en entreprenörsmisshade dock standardspån, 450 mm långa och 25 mm tjocka (5 mm i framkant) beställts, vilket inte kunde korrigeras utan att försena hela entreprenaden. Avvikelsen godtogs av länsstyrelsen eftersom den bedömdes ha liten påverkan på klockstapelns helhetsintryck. Den innebar dock att täckningen som helhet blev något tjockare, vilket isin tur bidrog till bredare vindskivor och att snedsträvorna fick ett något mindre smäckert uttryck. Täckningen utfördes med samma mått på bleket som tidigare vilket innebar en 3 lagstäckning. De nya spånen, tillverkade i Tyskland, var dessutom bandsågade istället för cirkelsågade, men hade rakt avskuren framkant likt befintliga spån.

Funkiarabatterna och cemenplattorna kring klockstapeln, båda sentida tillägg, togs bort. Ändringen innebar en återgång till markytornas ursprungliga behandling. På bilden är gräset nysått och stenfrisen ännu inte utförd.

Spåntäckningen på klockhusets tak före omläggning. Många spån var spruckna till följd av en för tät spikning.

Takspiran fick en något mindre distinkt form med mjukare hörn när man övergick till växelvis överlappning av spånen i över hörnnocken.

Bandsågade ekspån av standardformat, tillverkade i Tyskland, användes vid omtäckningen.

Spånen spikades med syrafast spik. Valet att frånga galvad spik gjordes främst med tanke på tjärans frätande inverkan på galven. Spikningen utfördes av arbetsmiljösäl med spikpistol men med en efterspikning förhand i syfte att kunna reglera att täckningen inte blev för hårt spikad (ökad risk för att röta på spånens baksida). Att bibehålla utförandet med förhydringspapp som underlag bedömdes som omöjligt eftersom detta försämrar luftningen av spånens undersida vilket riskerar att förkorta täcknings livslängd. All befintlig förhydringspapp revs därför från undertakspanelen.

Den åttkantiga tornspiran hade distinkta hörn, utbildade både genom en generalskarv längsmed hörnnocken och spånens något konkava form. Av tekniska skäl fick man frånga befintligt läggningssätt och istället lägga hörnen med växelvis överlapp vilket ger en tätare täckning. Därmed fick spiran mer mjukt avrundade hörn. Rakt markerade hörn eftersträvades dock vid tillskärningen av de enskilda spånen tillnocken.

Nya vindskivor och vattbrädor

Samtliga övre vindskivor fick bytas eftersom de var rötskadade på insidan. Skadorna hade uppkommit på grund av att stormlisterna var för smala. De nya vindskivorna utfördes av cirkelsågade furubrädor i samma tjocklek som de förutvarande. Eftersom den nya täckningen byggde mer på höjden fick de göras något bredare. Genom att montera dem något högre upp kunde bredden hållas nere. Även stormlisterna i trä fick bytas.

Efter att underlagspappen rivits monteras här den första spånraden på klockhusets tak. I takfoten gjordes ett tillägg med en nedre luftningslist under spånen i takfoten. Listen tjärströks före montering.

Plåtarbeten

För att kunna bevara klockhustakets välarbetade kopparlister valde man att inte utöka bredden på stormlisterna. Istället monterades skyddande inskottsplåtar, i rostfri syrafast stål, mot vindskivornas insida. Kopparlisten på klockhustaketsnock hade otätheter till följd av en felaktigt monterad åskledare. Då åskledaren nu erhöll nya infästningsdon tätades befintlig nocklist genom att den övre vulsten täcktes med en ny plåtlist i föroxiderad kopparplåt, Nordic brown, Aurubis. Takets befintliga kopparplåtslister återmonterades med

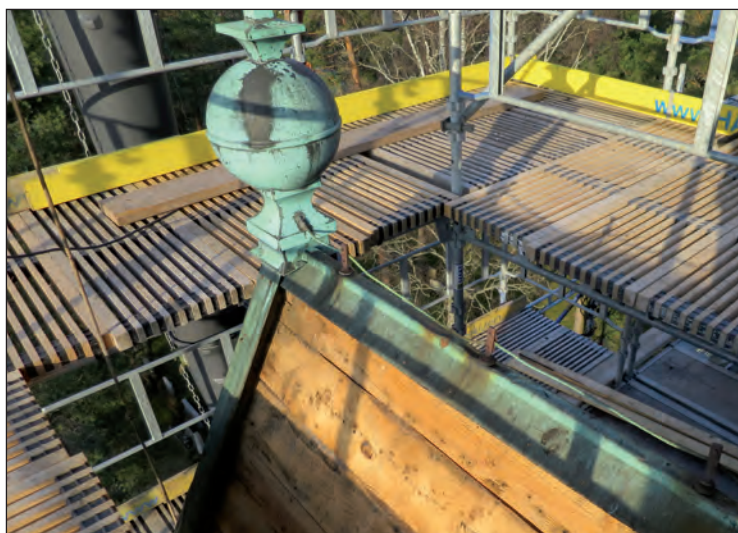
Detalj av klockhusets takfot före och efter omtäckning. Längden på spånets utsprång gjordes lika. Den ny luftningslisten försågs med urtag för vattenavrinningen i underkant.

Även på klockhuset ersattes generalskarven med växelvis överlapp i hörnen. Täcklisterna i kopparplåt på kjolens hörnnockar återanvändes.

Skyddande inskottsplåtar sattes mot vindskivornas insida istället för att bredda stormlisterna. På så sätt kunde stormlisterna i kopparplåt bevaras.

Klockhustaket hade välarbetade och smäckra beslag i grönärgad kopparplåt.

kopparspik. Nya åskledardon av galvaniserat stål med isoleringsbrickor mot koppartråden monterades.

Vid alla anslutningar mellan vertikala fasadytor och vinklade tak fanns inskottsplåtar i varmförzinkad svartmålad plåt. Dessa återanvändes.

Under pågående entreprenad stals klockstapelns krönprydnad i form av en tupp i förgylld kopparplåt. Efter att tuppen efterlysts av församlingen i lokalpressen återfanns den. Under incidenten hade den bucklats till, skador som rätades till av Toftgårds plåtslageri. Otätheter i kopparkorsen löddes efter att de tagits ned på verkstad.

Den tjockare spändimensionen medförde att vindskivorna fick göras något bredare. Även på klockhusets gavlar fick de befintliga taksprängsbrädorna kapas av på bredden för att den nya spåntäckningen skulle få plats.

Takfoten under spirans utsvängda kjol hade täckts med dubbla ekspån, ett utförande som bibehölls vid omtäckningen.

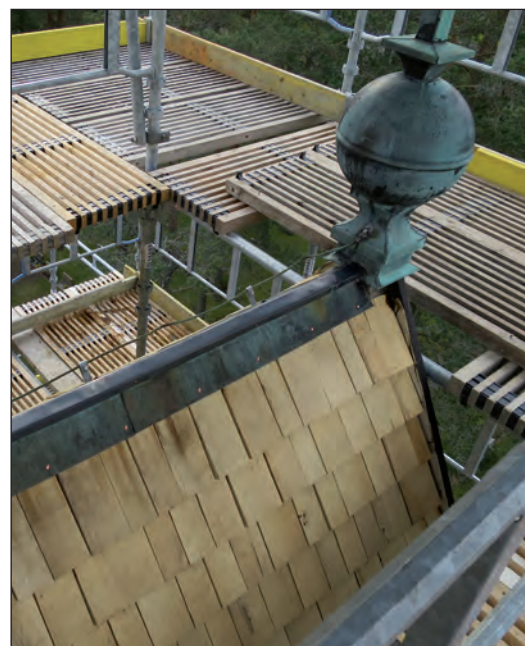
Målnings-, förgyllnings- och tjärningsarbeten

De befintliga anslutningslisterna i spånfasaden, av varmförzinkad plåt, målades efter rengöring med järnmönja och grafit svart linoljefärg i två strykningar (fabrikat Ottossons).

Smidesbeslagen på ljudluckorna, kommer att tjärstrykas först i samband med nästkommande års tjärstrykning av klockstapeln som helhet. En föreslagen behandling med stenkolstjära ströks av arbetsmiljöskäl.

Omförgyllning av samtliga takprydnader utfördes efter nedtagning på Hjortbrons måleriverkstad i Vaggeryd. Under en sentida bronsering fanns spår av den ursprungliga förgyllningen. Dekorelementen rengjordes först från bronsering och löst sittande färg. Förgyllningen gjordes med 23 3/4 K äkta bladguld på grundning av solgul linoljefärg (fabrikat Ottossons).

Ingen tjärstrykning vidtogs i samband med spånentreprenaden med hänsyn till garvsyran i ekspånen som hindrar inträngningen. De nya vindskivorna och panelen på snedsträvornas nedre delar ströks däremot med en ugnspränd furutjära. Spåntäckningen lämnas obehandlad under ett år och en tjärstrykning av hela klockstapeln planeras till sommaren 2016, och utförs då från lina. Enligt bygghandlingen ska en dalbränd trätjära användas. Eventuell svartpigmentering av tjäran avses att beslutas efter att en provstrykning utförts. Att tjäran avses att påföras med spruta godtogs trots att bygghandlingen anger att den ska påföras för hand. Samma inträngning garanterades genom att man använder termossprutor. Noggrann skyddstäckning av paviljongens stengolv och omgivande gravvårdar krävs dock.

Den befintliga nockplåten kunde bibehållas men fick tätas med en ny över själva krönvulsten. Åskledaren fick nya fästen monterade i spåntäckningen.

Befintliga tak i varmförzinkad plåt vid snedsträvornas möte med klockhusfasaden målades med järnmönja och grafit svart linoljefärg.

De fint arbetade krönprydnaderna från J A Jönssons Eftr. i Jönköping hade sekundärt målats med bronsfärg, se ovan. Nu återställdes förgyllningen.

Eldkorset på klockhusets tak lagades med lödning samt förgylldes om med bladguld.

Sammanfattning

Restaureringen av Skillingaryds klockstapel var den mest omfattande som vidtagits sedan uppförandet 1930 och innefattade byte av skadade kolonner till paviljongtaket, en mindre lagning av klockbocken samt en omtäckning av all spånbeklädnad. Målsättningen var att varken ändra klockstapelns tidstypiska och välgestaltade uttryck eller det tidiga 1900-talets blandning av både hantverksmässig och samtida byggteknik. En felbeställning av spån i en avvikande dimension innebar att spåntäckningens tjocklek ökade, vilket främst blev synligt på snedsträvorna. Tornspiran kom att erhålla en något mer rundad form då hörnen nu istället utfördes med en tätare läggningsteknik. Andra avsteg från spåntäckningen originalutförande fick göras, bland annat slopades underlagspappen. Den olyckliga incidenten med en stöld av spirans unika krönprydnad slutade dock lyckligt med att den återbördades och kunde, efter en mindre lagning och omförgyllning, återmonteras på klockstapelns krön.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	433-7367-13
Jönköpings läns museums dnr:	16/2014
Byggherre:	Skillingaryds församling
Projektledare:	Mikael Rigert, Bsv arkitekter & ingenjörer AB
Entreprenör, timmerarbeten:	Åkerhags byggnadsfirma AB, Skillingaryd
Entreprenör, spånarbeten:	Hälsinge takspån AB, Kilafors
Underentreprenör, plåt:	Toftgårds plåtslageri AB, Skillingaryd
Underentreprenör, måleri:	Hjortbrons måleriverkstad AB, Vaggeryd
Rapportansvarig:	Margareta Olsson, Jönköpings läns museum
Antikvarisk medverkan:	Margareta Olsson, Jönköpings läns museum
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Vaggeryds kommun
Socken:	Tofteryds socken
Fastighetsbeteckning:	Pålen 1:10

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor och litteratur

Gullbrandsson, Robin. 2007. *Skillingaryds begravningsplats, Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning*. Jönköpings läns museum. Byggnadsvårdsrapport 2007:10

Arkiv

Antikvarisk topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet. Kopior hos Länsstyrelsen.

Jönköpings läns museums arkiv. Tidningsklipp, korrespondens och bilder ur dagarkivet.

Bilder vid slutbesiktningen den 27 maj 2015

Klockstapeln med nylagd täckning av ekspån. Ekspånen lämnades obehandlade så att garvsyran under kommande år kan försvinna på naturlig väg. Det ändrade utförandet där samtliga hörn lades med växelvis överlappning av spånen innebär att tornpiran fick något mindre distinkta hörn. Klockhustakets smäckra och vackert grönärgadenock- och stormlister i kopparplåt från 1930 bibehölls. Takens krönprydnader, formgivna av arkitekt Oskar Öberg, förgylldes om.

Klockhuset erhöLL nya övre vindskivor som fick göras något bredare än tidigare eftersom spåntäckningen nu blev tjockare.

Samtliga kolonner åt söder och väster, sammanlagt 6 stycken, fick ersättas med nya på grund av rötskador orsakade av en bevattningsanläggning. De nya kolonnerna erhöll ett utseende identiskt med de kvarvarande. Kolonnerna svarvades i samma koniskt avsmalnade form och ytan bearbetades med bandkniv. Även utförandet med en svartmålad järnring under respektive kolonn kopierades.

Den nya spåntäckningen blev tjockare än tidigare vilket främst syns på snedsträvorna. Befintliga anslutningsplåtar på snedsträvorna fick flyttas upp med hänsyn till den nya täckningens tjocklek. Inför detta arbete fick den befintliga brädfodringen på snedsträvorna tillfälligt lossas.

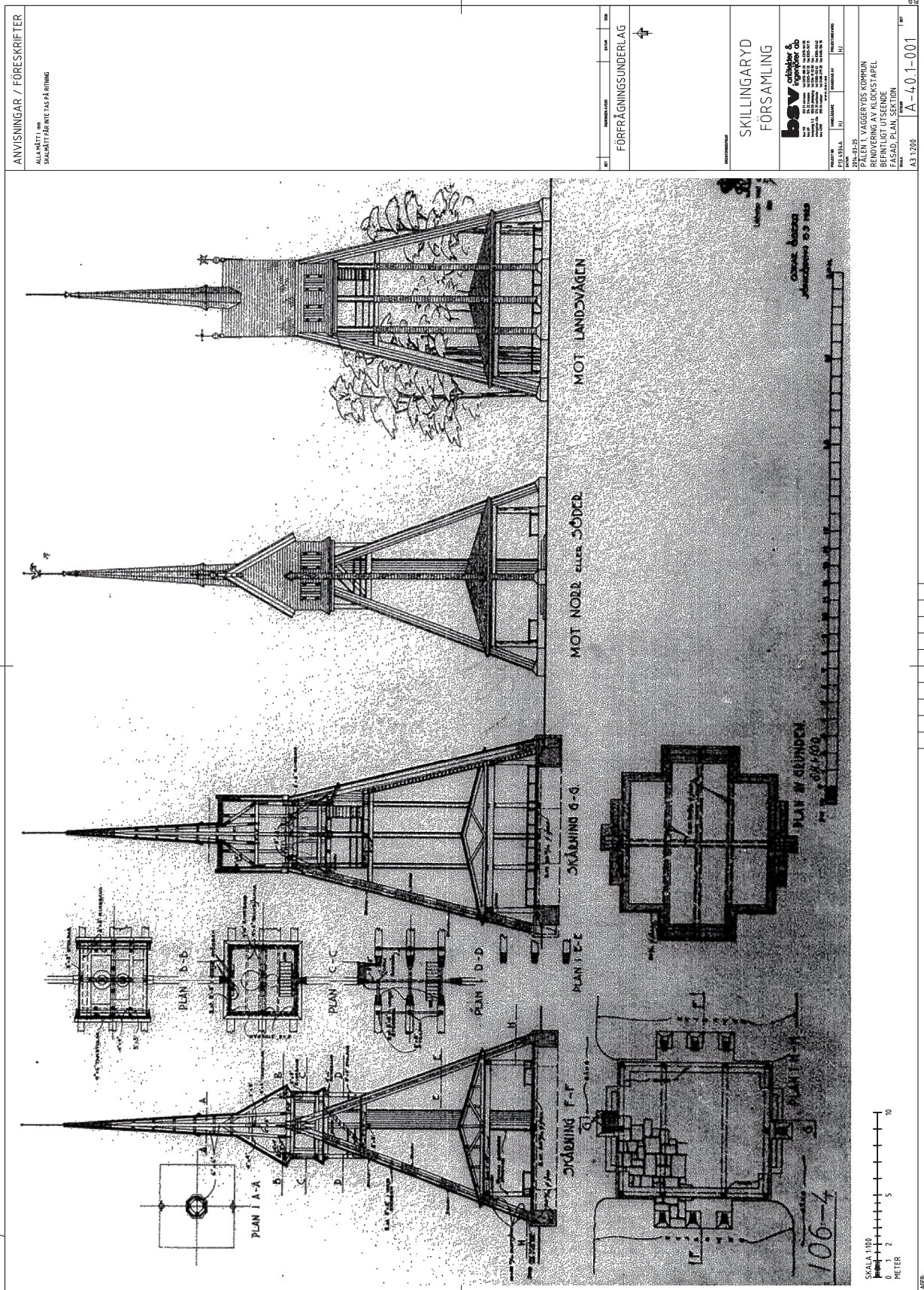
Paviljontaket med ny spåntäckning. Krönprydnadens kors förgylldes medan klotet målades med grafitsvart linoljefärg. Målning avnockbeslagen kvarstår och utförs i samband med tjärningen 2016.

Målningen av den befintliga hänggrännen och stuprören kvarstår och planeras utföras 2016.

Trapphusets dörr målades med tjärbrun linoljefärg. Lejdaren till trappan återställdes med tågvirke av hampa.

Allmänt

FÖRUTSÄTTNINGAR
Anvisningarna gäller material och utförande och utgör komplement till konstruktionsritningarna, beskrivningar, myndigheters bestämmelser och arbetsbeskrivningar.

Gällande bestämmelser:
Boverkets föreskrifter för tillämpning av Eurokoder, EKS, Eurokoder SS-EN 1990-1 o m SS-EN 1997 Allmänna material- och arbetsförfaranden: AMA Hus 08 och AMA Anläggning 07.
Arbetsarkyddstyrelsens "byggnads- och anläggningsarbete" författningsamling nr 1999:3.

Säkerhetsklasser
Klass 2: Petarkolonner inklusive grundläggning.

Livslängdsklasser:
Livslängdskategori 4. (50 år)

Mått­sättnin­gar
Mått­sättnin­gar enl A- och K-ritnin­gar.

Stabilitet
pelarkolonner monteras på ett sådant sätt och med erforderliga provisoriska strävningar/stagningar att risk för sprickor, öppningar, knäckning eller buckling o d ej uppkommer.

Provisoriska avväxlingar: mm

Konstruktören skall kontaktas av entreprenören för upprättande av plan för provisorisk stängning under uppförandet, se även under avsnittet stabilitet ovan

Laster

Lastförsättningar enligt eurokoderna

Snölast: grundvärde $S_k = 2,5 \text{ kN/m}^2$
Vindlast: terrängtyp III enligt SS-EN 1991-1-4:2005 tabell 4.1
 $v_b = 25 \text{ m/s}$

Träkonstruktioner

Kvalitet
Konstruktionsvirke C14 (K12) där ej annat anges.
Genomgående skruvar av kval SB 8.8 med tillhörande mutter+
bricka.

INMÄTNING

EN GRUNDLIGG INMÄTNING HAR EJ UTFÖRTS OCH ENASTA BILDER SAMT EN GAMMAL RITNING AV DÄLIG KVALITET HAR ANVÄNDS SOM UNDERLAG FÖR DENNA RITNING. PLATSBESÖK SAMT INMÄTNING AV VIKTIGA MÅTT MÅSTE UTFÖRAS AV ENTREPRENÖREN ENASTA KONSTRUKTIVPRINCIPER REDOVISAS SÄLDES PÅ RITNINGEN. SKALMÅTT FÅR SÄLDES EJ TAS PÅ RITNING.

 = GRANT (BEF)

TRÄKOLONN

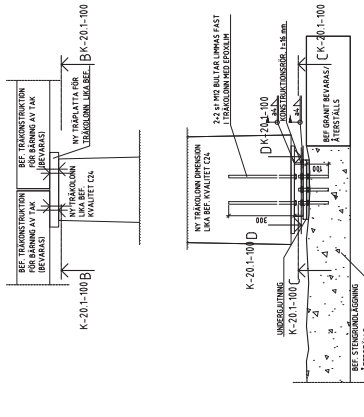
NÄR FÖRSTA TRÄKOLONEN HAR DEMONTERATS SKALL
KONS TRUKTÖR KIRE GULEVSKI bsv arkitekter & ingenjörer ab
KONTAKTAS.

BET	JANSSON HYREA	BALANS	DATA
-----	---------------	--------	------

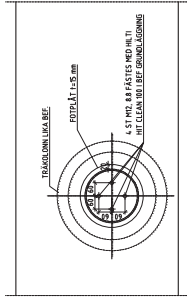
FÖRFRÅGNINGSUNDERLAG

SKILLINGARYD
FÖRSÄMLING

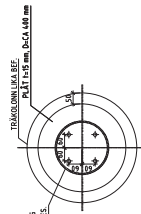
REKVISIT nr	INDLØBET	ANMÆRKNING	REKVISIT nr
PEL393A	DE		
2015-03-25			
KLOKKESTAPEL, SKILLINGARYD			
RØNERING AV KLOKKESTAPEL			
GRUND/STOMPLAN, SEKTIONER, DETALJER			
SMAA	STOR	MET	
1:50 1:10	K-20.1-100		

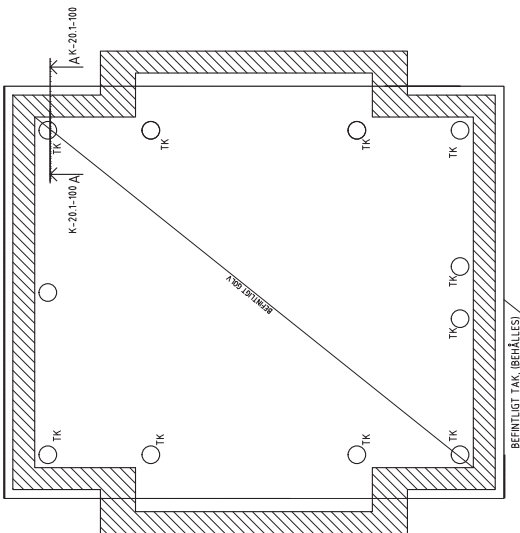
SEKTION A-A

SEKTION D-D

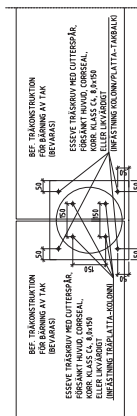

SEKTION C-C

GRUNDPLAN, STOMPLAN

SKALA CA 1:50
INMÄTNING HAR EJ UTFÖRTS, SKALAN ÄR SÅLEDES
ENDAST UNGEFÄRLIG

SEKTION B-B

FRÅGA 1:10

Stålkonstruktioner

Utförs enligt EK3

Detaljösningar som ej redovisas på ritningarna skall utföras och redovisas av stömlieferantören och i samråd konstruktören (bva arkitekter & ingenjörer ab)

Stålkvalitet
Där annat ej anges skall lägsta kvalitet användas:
Konstruktionsrör VCKR:

S355J2H
Fotplåtar och brickor: S355J0

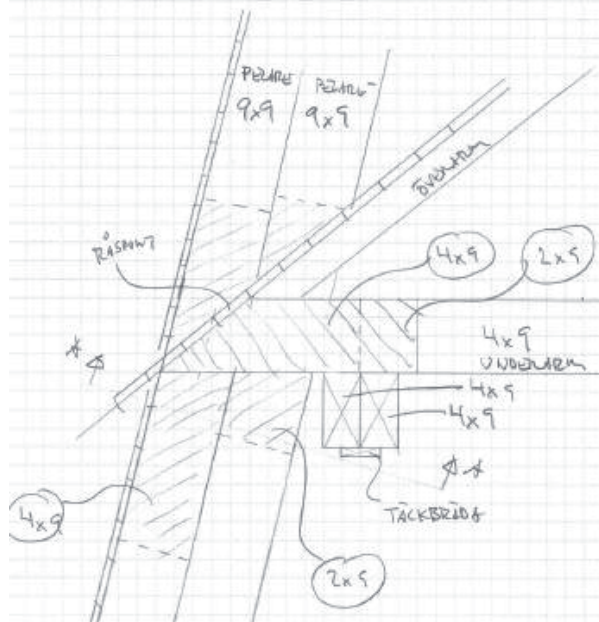
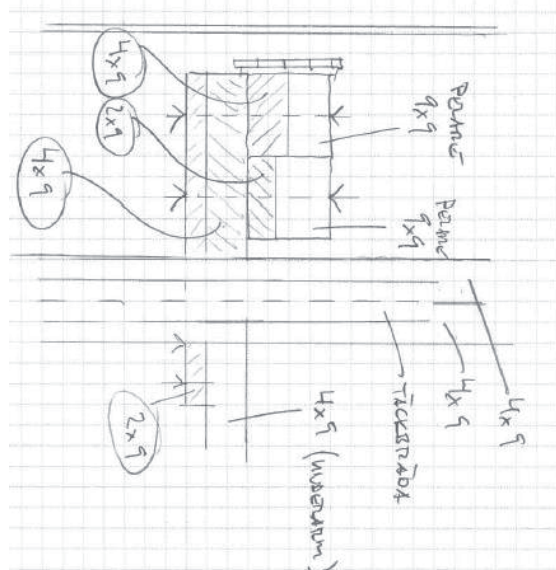
Grundskruvar: S355 JR
Bultskruvar: S355 ID

Uvrigt stat: S35 JK
Skrivar: SB 8.8

Elektrod: Rm = 510 Mpa

Anslutande stödtäljer/konstruktionsdelar sammansätts med skälsvets $\varnothing = 5$ mm runt om, om annat ej anges.

 bsv arkitekter & ingenjörer ab Värnamo (Hk) Tranemo Jönköping Kalmar Växjö Malmö www.bsv.se org.nr 556682-6573	M210	Dat 2013-02-28	Godkänd av VD Johnny Grauegaard	Kvalitetschef Mikael Rigert
	BYGGRAPPORT			
Projekt Restaurering klockstapel Skillingaryds församling	Projektnummer P13 4943A	Datum 2015-03-31	Rapport nr 04	Sida 2 (2)

ELEVATIONSNITT A-A

HÄLSINGE TAKSPÅN

TRYGGHET & TRADITION

Sammanställning av takarbeten vid Skillingaryds klockstapel.

Vi som utförde arbetet var:

Mats Hugg
Daniel Hugg
Nermin Fernqvist

Arbetet vid **Skillingaryds klockstapel** påbörjades 2015-03-10 och var klart för slutbesiktning 2015-05-13.

Takspån: Spånen är sågade ur Ek.
Spånen tillverkades under vinterhalvåret 2014/2015.

Spåndim :

Längd:	450 mm
Bredd:	Fallande 70-130mm
Tjocklek:	25/5 mm
Framkant:	Rak 90°

Spik: Rostfri-syrafast SS2343 3"

Skillingaryds klockstapel prisades vid uppförandet 1930 både för sin gestaltning och sitt gedigna utförande. Klockstapen, ritad av jönköpingsarkitekten Oskar Öberg, utgör ett praktexempel på den vid tiden avklingande nationalromantiken. Traditionellt hantverk och medeltidsinspirerad lokal byggtradition kommer till uttryck i spånbeklädnad och klockhusets välarbetade detaljer. Vid restaureringen 2014-2015 lades den ursprungliga beklädnaden av ekspån om i sin helhet. Brister i 1930-talets spåntäckningsteknik gjorde att avsteg från det autentiska utförandet fick göras, bland annat slopades underlagpapp under spånen. En sentida bevattningsanläggning hade orsakat rötskador i kolonnerna till ceremonirummet, som inryms under klockstapen. Hälften av kolonnerna fick ersättas med nya av svarvad och handbearbetad norrlandsfura.